

دوفصلنامه الاهیات قرآنی

(با رویکرد کلامی)

سال دوم، شماره ۳، پاییز و زمستان ۱۳۹۳

صفحات ۱۵۹ الی ۱۷۰

بررسی ویژگی‌های اعتقادی - اخلاقی خدمت رسانان از نگاه آموزه‌های اسلام و عهدین

سید احمد میریان

آمنه درویشی

چکیده

خدمت رسانی به هموعان یکی از صفات اخلاقی در همه جوامع بشری و ادیان آسمانی است که ریشه در فطرت انسان‌ها دارد. بیان ویژگی‌های اعتقادی - اخلاقی این گروه از انسان‌های خدمت رسان و شریف می‌تواند دیگران را ترغیب نماید تا به این گروه بپیوندند. هدف این نوشتار تبیین این ویژگی‌ها از منظر قرآن و حدیث و عهدین (تورات و انجیل) است. منابع اسلامی و هم‌چنین برخی از آموزه‌های عهدین، مولفه‌ها و اوصاف مومنان خدمت رسان را معرفی کرده است. سوال تحقیق این است که: اوصاف اعتقادی و اخلاقی خدمت رسانان از نگاه آموزه‌های دینی چیست؟

در همین راستا این نوشتار در پی آن است تا با یک مطالعه تطبیقی، نقبی به مقوله اوصاف خدمت رسانان در آموزه‌های دینی زده تا جایگاه و مقام آنان را بهتر بشناساند. از این رو این تحقیق با استفاده از روش تحلیلی و کتابخانه‌ای به تبیین هریک از اوصاف خدمت رسانان پرداخته است تا گامی در جهت بسط و گسترش این ویژگی‌ها در سطح جامعه برداشته باشد.

واژه‌های کلیدی: منابع اسلامی، کتاب مقدس، اعتقادی، اخلاقی، خدمت رسانی.

* استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری، مازندران، ساری.

نویسنده مسئول، دانش‌آموخته کارشناسی ارشد رشته علوم قرآن و حدیث، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری.

پذیرش: ۱۳۹۳/۱۲/۱۸

دریافت: ۱۳۹۳/۱۰/۲۰

مقدمه

فلسفه وجودی حکومت دینی، برقراری عدالت و خدمت به مردم است. در جهان بینی توحیدی انسان در میان موجودات از شرافت و کرامت ویژه‌ای برخوردار است و این امر، باعث تا وظیفه و رسالت ویژه‌ای در قبال هموعان داشته باشد. انسان درسایه این جهان بینی، مسؤول تکمیل و تربیت خود و اصلاح جامعه خویش است. بنابراین بهترین و کامل‌ترین راه برای انسان متعالی آن است که خود را دائماً در حضور خدا ببیند و بدانند به کارهای او رسیدگی می‌شود و با توجه به فطرت پاکی که نزد اوست، گرایش به همونوع و خدمت به دیگران را همواره دنبال می‌کند. خداوند متعال می‌فرماید: «الخلق عیالی، فاحبهم الی الطفهم بهم و اسعاهم فی حواجهم». آفریده گان «عیال» و خانوار منند که محبوب‌ترین آنان نزد من، پر لطف‌ترین به ایشان و کوشاترین در رفع نیازها و خدمت به آنان هستند. (حر عاملی، ۱۳۷۰، ج ۱۶: ۳۶۷) فردی با این معرفت و آگاهی کاری که مطابق میل و خواهش نفس او باشد، انجام نمی‌دهد و می‌کوشد همواره به اقتضای ایمان و اعتقادات خویش و ناظر دیدن خدا در همه زمان‌ها و مکان‌ها، مطابق خواست و رضای او خدای رفتار نماید. از آن‌جا که خدمت به هموعان رضایت حق تعالی را در پی دارد انسان با ایمان می‌کوشد خود را به اوصاف اعتقادی و اخلاقی این گروه از مومنان بیاراید تا در صف آنان در دنیا و آخرت قرار گیرد تا جامعه از خدمت رسانی واقعی به خوبی بهره مند شده و خدمت‌رسانی در چنین جامعه‌ای نهادینه خواهد شد.

هدف این نوشتار تبیین این اوصاف از منظر قرآن و حدیث است. اسلام مولفه‌ها و اوصاف مومنان خدمت رسان را معرفی کرده است سوال تحقیق این است که: اوصاف اعتقادی و اخلاقی خدمت رسانی از دیدگاه قرآن و حدیث چیست؟ در راستای پاسخ به این پرسش، با روش کتابخانه‌ای ابتدا آیات و روایات مرتبط از قرآن و منابع روایی و نیز عهد جدید و عهد قدیم جمع‌آوری شد و سپس با مراجعه به تفاسیر مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و به شیوه‌ای منطقی صفات اعتقادی و اخلاقی تنظیم و به رشته تحریر درآمد.

خدمت‌رسانان واقعی که در جامعه در پی کمک و دستگیری از هموعان خود هستند از خصوصیات اعتقادی و اخلاقی بهره می‌برند که در ادامه به مهم‌ترین آن‌ها پرداخته خواهد شد.

۱. شاخص‌ترین اوصاف اعتقادی خدمت‌رسانان

۱-۱. ایمان و معرفت پایدار: توفیق حسن خدمت تنها در پرتو اعتقاد به مبدا و معاد و اشتیاق به ثواب جهان آخرت حاصل می‌شود. اعتقاد به خداوند متعال و ایمان ثابت به او بزرگ‌ترین پشتوانه معنوی و فکری انسان برای انجام خدمت‌رسانی صادقانه به بشریت است. هر اندازه این اعتقاد و ایمان شدیدتر و استوارتر باشد روحیه خدمت بالاتر است و بالعکس. خداوند متعال در مورد آثار ایمان و معرفت می‌فرماید: «(ولی) کسانی که ایمان آوردند و کارهای شایسته انجام دادند، پروردگارش آن‌ها را در پرتو ایمانشان هدایت می‌کند از زیر (قصرهای) آن‌ها در باغ‌های بهشت، نهرها جاری است. (یونس/۹) خداوند ایمان را سبب محبت در دل‌های دیگران می‌داند: إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا: مسلماً کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند، خداوند رحمان محبتی برای آنان در دل‌ها قرار می‌دهد. (مریم/۹۶) در تفسیرالمیزان آمده است: کلمه «ود» و «مودت» به معنای محبت است و در این آیه شریفه وعده جمیلی از ناحیه خدای تعالی آمده که به زودی برای کسانی که ایمان آورده و عمل صالح می‌کنند مودتی در دل‌ها قرار می‌دهد. (طباطبایی، ۱۴۱۷ق، ج ۶: ۵۳۲) آیات فوق دلالت بر این دارد که انجام عمل صالح و تقید به خدمت‌رسانی، ملازم و همراه با ایمان است. خدمت‌رسانان با این معرفت اعتقادی و تقویت آن، به سمت خدمت به هم‌نوع از دیگران سبقت می‌گیرند. در سخنان گهربار پیامبر اعظم (ص) هم آمده است: «ایمان به خدا و نفع رساندن به بندگان او دو خصلت نیک است که برتر از آن چیزی نیست». (مجلسی، ۱۴۰۴، ج ۷۱: ۳۱۹)

در نامه اول پطروس رسول (از شاگردان حضرت عیسی-ع-): ۱۱/۴۰-۱۰ در مورد عطایای خدا به اهل ایمان آمده است: استعدادها و عطایای خود را برای خیریت دیگران

به کار ببرید آن که خدمت می کند با قدرتی که خدا به او عطا می فرماید، خدمت کند تا از این راه خدا در همه چیز به وسیله عیسی مسیح جلال یابد جلال و قدرت تا به ابد از آن او باد (کتاب مقدس: ۱۲۶۴). عهد قدیم هم ایمان و معرفت را یکی از عالی ترین صفات و فضیلت های انسانی معرفی می کند و دانشمندان این ادیان ایمان را شاخص اصلی زندگی قهرمانان در کتاب مقدس می دانند. در سفر خروج آیه ۳۱ آمده است: «هر آن کس که یک فرمان خدا را با ایمان کامل بر خود قبول نماید و آن را انجام دهد شایسته است روح القدس بر او قرار گیرد». هدف بسیاری از فرامین که خداوند به وسیله موسی به فرزندان اسرائیل داد، تلقین ایمان به خدا در قلب و روح این قوم بود (کهن، ۱۳۸۲: ۹۸). و خدمت به نیازمندان از علائم ایمان دانسته شده است: "او با سخاوت به نیازمندان می بخشد و خیرخواهی او، تا به ابد باقی است. خدا شما را بسیار غنی می سازد تا شما از هر لحاظ سخاوتمند باشید. پس این خدمت ما نه تنها نیازمندی های مقدسین را تامین می کند بلکه موجب سپاس گزاری عده ای بسیاری از خدا نیز می گردد، این خدمت شما دلیل بر ایمان شماست". (کتاب مقدس، ۱۱۹۰)

۱-۲. توکل به خدا: گرچه توکل از صفات اخلاقی است اما از آن جهت که با ایمان و اعتقاد صحیح و به ویژه با اعتقاد به توحید در خالقیت و ربوبیت ارتباط وثیق دارد در این بخش آورده شده است.

انسان ها در انجام خدمت با فراز و نشیب ها و مشکلاتی روبرو می شوند که در سایه توکل به خداوند می توانند بر این مشکلات غلبه نمایند. اگر خادمین بر خدای سبحان توکل داشته باشند، اراده شان قوی و عزم شان راسخ می گردد و موانع و مزاحمت های روحی در امر خدمت به خلیفه الله خنثی خواهد شد. آیات زیر بیان گر صفت توکل در مومنین است که خدمت رسانان باید این صفت را در خود تقویت کنند. خداوند سبحان می فرماید: «وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ: .. و مومنان تنها باید بر خدا توکل کنند. (آل عمران/ ۱۶۰) و نیز فرمود: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَّتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تَلَيَّتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ: مومنان کسانی هستند که هرگاه نام خدا برده شود، دل هایشان بیمناک می گردد و فقط بر پروردگارشان توکل دارند. (انفال/ ۲) در روایتی آمده است که رسول گرامی (ص) گروهی را دید که برای کسب روزی به دنبال کشت و کار نمی روند، فرمود چه می کنید؟ گفتند ما متوکلین

هستیم و بر خدا توکل می‌کنیم، فرمود: شما متوکل نیستید، بلکه متکل (سر بار) مردم هستید. (نوری، ۱۴۱۰، ج ۲: ۲۸۸)

در انجیل لوقا: ۳۱/۱۲-۳۰، حضرت عیسی (ع) صفت توکل برخداوند را به شاگردانش این‌گونه بیان می‌کند: برای آن چه می‌خورید و می‌آشامید این قدر تقلا نکنید و نگران نباشید چون این‌ها تماماً چیزهایی است که مردم این دنیا می‌کنند. اما شما پدری دارید که می‌داند به آن‌ها محتاجید شما پادشاهی او را هدف خود قرار دهید و بقیه چیزها به سراغ شما خواهد آمد (کتاب مقدس: ۱۰۵۷). در عهد جدید این صفت (توکل) برای ثروتمندان هم بیان شده است. در نامه اول پولس رسول (از شاگردان حضرت عیسی-ع) به تیموتاوس (از شاگردان پولس رسول) یکی از دستوراتش به تیموتاوس را توکل کردن ثروتمندان به خداوند و نتیجه آن را بیان می‌کند آمده است: به ثروتمندان این جهان دستور بده که خودبین نباشند و به چیزهای بی‌ثبات مانند مال دنیا متکی نباشند بلکه به خدایی توکل کنند که همه چیز را به فراوانی تهیه می‌کند تا ما از آن‌ها لذت ببریم. هم چنین به آن‌ها فرمان بده که خیر خواه و در کارهای نیک غنی بوده و با سخاوت و بخشندگی باشند و به این طریق گنجی برای خود ذخیره خواهند کرد که اساس محکمی برای آینده آن‌ها بوده و آن حیاتی را که حیات واقعی به دست خواهند آورد. (کتاب مقدس: ۱۲۳۱)

۲. شاخص‌ترین اوصاف اخلاقی خدمت‌رسانان

۱-۲. راستگویی و امانت‌داری: راستگویی و امانت‌داری از شریف‌ترین و ارزشمندترین صفات اخلاقی است که خداوند به آن امر کرده است. از مصادیق بارزی که در قرآن کریم اشاره به این صفت شده است: قَالَتْ إِخْدَاهُمَا يَا أَبْتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ: یکی از آن دو (دختر) گفت: «پدرم! او را استخدام کن، زیرا بهترین کسی را که می‌توانی استخدام کنی آن کسی است که قوی و امین باشد و او همین مرد است. (قصص/۲۶) این آیه درباره فعالیت موسی (ع) در مدین و حرکتش از آن جاست: یکی از دو دختر که نامش صفورا بود گفت پدر او را اجیر گردان و نام خواهر کوچک لیا بود. گویند: هنگامی که دختر از قوت و امانت موسی سخن گفت شعیب پرسید: از کجا می‌دانی که

قوی و امین است؟ پاسخ داد: قوتش را از آن جا فهمیدم که سنگ عظیمی را از روی چاه برداشت و امانتش را از آن جا دانستم که به من گفت: از پشت سرم راه برو زیرا خوش ندارم که باد لباس های تورا حرکت دهد و بدنت را به من بنمایاند. این جواب دختر، رغبت و علاقه شعیب را نسبت به موسی زیاد کرد (طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۱: ۱۸۶).

هم چنین خداوند در قرآن کریم می فرماید: وَ اذْکُرْ فِی الْکِتَابِ اِذْ رِیسَ اِنَّهٗ کَانَ صِدِّیقًا نَبِیًّا وَ رَفَعْنَاهُ مَکَانًا عَلِیًّا؛ و در این کتاب، از ادیس نیز یاد کن، او بسیار راستگو و پیامبر بزرگی بود و ما او را به مقام والایی رساندیم. (مریم/۵۶-۵۷) امام صادق (ع) اهمیت این صفات را این چنین بیان نموده است: نظر به طول رکوع وسجود کسی نکنید و به آن غره نشوید؛ زیرا می شود این امری باشد که به آن معتاد شده باشد و به این جهت نتواند ترک کند و لیکن نظر به صدق کلام و امانت داری او کنید و به این صفت، خوبی او را در یابد (نراقی، ۱۳۸۶ش: ۴). اهمیت این صفت در تلمود این چنین بیان شده است: هر کس که به درستی و امانت رفتار می کند، نزد هموعان خود محبوب است و آن چنان است که گویی همه فریضه های تورات را به جا آورده است. حتی آمده اورشلیم بدین جهت ویران شد که افراد امین و درستکار از میان آن رخت بر بستند. مصداق امانت داری را در مورد شیمعون بن شطح حکایت می کنند که: دراز گوشی را از یک اعرابی خرید. شاگردانش گوهر گرانبهایی را به گردن دراز گوش آویخته یافتند و شادی کنان به استاد خود گفتند؛ ای سرور ما طبق مضمون این آیه «برکت الهی انسان را ثروتمند می سازد» وی بدیشان پاسخ داد: من یک دراز گوش خریده ام نه یک جواهر، سپس رفت و آن را به صاحبش باز گردانید و آن مرد حیرت زده بانگ بر آورد و گفت؛ متبارک باد خدای شیمعون بن شطح (کهن، ۱۳۸۲ش: ۲۴۸-۲۴۷)

۲-۲. اخلاق نیکو: از جمله اوصاف مهم دیگر خدمت رسانان، داشتن خلق نیکو است و پیامبر اکرم (ص) را به عنوان الگوی برتر حسن خلق معرفی شده است: فَمَا رَحْمَةٌ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَ لَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظًا لَافْتَضُوا مِنْ حَوْلِكَ فَأَعْفُ عَنْهُمْ...؛ به برکت رحمت الهی، در برابر آنان [مردم] نرم و مهربان شدی! و اگر خشن و سنگدل بودی، از اطراف تو، پراکنده می شدند. (آل عمران/۱۵۹) انس، خادم پیامبر (ص) حکایت می کند: من با نبی رحمت (ص) راه می رفتم آن حضرت لباسی نجرانی که کناره هایش خشن بود برتن داشت، در این حال یک عرب بیابان گرد آمد و جلو آن جناب را

گرفت و ردای مبارکش را به زور کشید، به گونه‌ای که جای لبه زبر در گردن مبارک پیامبر(ص) باقی ماند. آن اعرابی خطاب به نبی اکرم(ص) گفت: از آن مال خدا که پیش تو است به من بده، حضرت با مهربانی و محبت به او عنایت نمود و خندید و دستور داد به او عطایی دهید. (احمدی خواه، ۱۳۹۰ش: ۵۵). به همین جهت خدای باری تعالی فرمود: **وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ**: و تو اخلاق عظیم و برجسته‌ای داری. (قلم/۴)

در تلمود هم اشاره به این صفت و آثار آن شده است: «نسبت به جوانان حلیم و مهربان باش و همه اشخاص را با خشنودی و خشرویی بپذیر». در جای دیگر بیان می‌کند «انسان باید به نرمی و ملایمت جواب مردم را بدهد و خشم آنان را فرو نشاند، صلح و صفا را با برادران و بستگان خود و با همه مردم و حتی با بت پرستی که در کوچه و بازار با او مواجه می‌شود بیفزاید تا آن که در بالا به حضور خداوند عزیز و در پایین نزد همنوعان محبوب و مورد پسند و مقبول مردم باشد». (کهن، ۱۳۸۲ش: ۲۰۸) تیموتاوس: ۲۲-۲۴/۲، خادم مقبول خدا را این گونه معرفی می‌کند: نیکویی مطلق، ایمان، محبت و صلح و صفا را دنبال کن. خادم خداوند نباید نزاع کند بلکه باید نسبت به همه مهربان و معلمی توانا و در سختی‌ها صبور باشد (کتاب مقدس: ۱۲۴۳).

۲-۳. وفای به عهد: صفت وفا داری یا وفای به عهد از جمله صفات برجسته و جدائی‌ناپذیر یک انسان خدمت‌رسان می‌باشد که بدون آن هرج و مرج و سلب اطمینان عمومی که بزرگ‌ترین بلای اجتماعی است، در میان بشر پیدا می‌شود: **وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ**: و آن‌ها که امانت‌ها و عهد خود را رعایت می‌کنند. (مومنون/۸) در جای دیگر خداوند متعال با صراحت فرمان وفای به عهد می‌دهد و انسان‌ها را در برابر تعهداتشان مسئول می‌داند و می‌فرماید: **وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا**: و به عهد (خود) وفا کنید، که از عهد سؤال می‌شود. (اسراء/۳۴) چه بسا بین یک خادم و یک فرد نیازمند به کمک، هیچ گونه عهد و پیمانی بسته نشده باشد ولی خادم معتقد و باایمان، به خوبی واقف است که نسبت به خالق خود، تعهداتی را پذیرفته است که ملزم به انجام آن است و از سوی دیگر آگاه است که انجام این قبیل اعمال صالح اثر عظیم معنوی، روحانی و حتی مادی در زندگی فردی و اجتماعی او

دارد و به همین خاطر همواره از مخدوم خود سپاس گزار است که زمینه تقرب او را به محبوب خود (خدا) فراهم ساخته است (زاهدی اصل، ۱۳۷۱ ش: ۵۴).

هشام بن سالم می گوید: امام صادق (ع) فرمود: وعده هایی که مومن به برادر دینی خود می دهد نوعی نذر است که وفا کردن به آن لازم است جز این که کفاره ندارد و هر کس از وعده هایی که داده است تخلف کند با خدا مخالفت کرده و خود را در معرض خشم پروردگار قرار داده و این همان است که قرآن می فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده اید، چرا سخنی می گویند که عمل نمی کنید؟ (کلینی، ش ۱۳۶۵، ج ۲: ۳۶۴). از امام محمد باقر (ع) نقل شده که: آن چه که موسی با خداوند مناجات کرد در تورات نوشته شده است: یا موسی! خشمت را از کسی که من تو را مالک آن ها نموده ام، بازدار تا غضبم را از تو باز دارم (نراقی، ۱۳۹۰ ش: ۴۰۸). در سفر تثنیه ۹/۷-۸ از وفای به عهد خداوند، نسبت به قوم بنی اسرائیل ذکر شده که خداوند شما را به خاطر جمعیت زیادتان دوست نداشت بلکه به خاطر قسمی که به اجداتان خورده بود، وفا کرد تا شما را با دست نیرومند خود از اسارت و بندگی نجات بخشد و از دست فرعون، آزاد کند. او خدایی با وفاست که عهد و پیمان خود را نگاه می دارد. (کتاب مقدس: ۱۷۸)

۲-۴. **عفو و گذشت:** خداوند خطاب به پیامبر (ص) می فرماید: **خُذِ الْعَفْوَ أَمْرٌ بِالْعُرْفِ وَ أَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ:** (به هر حال) با آنها مدارا کن و عذرشان را بپذیر و به نیکی ها دعوت نما و از جاهلان روی بگردان (و با آنان ستیزه مکن). (اعراف/۱۹۹) در تفسیر مجمع البیان آمده است: یعنی مردم را عفو کن و نسبت به آن ها سخت گیر نباش و در حقوق واجب خدا و مردم و حقوق غیر واجب، گذشت داشته باش. در روایت است که وقتی این آیه نازل شد، پیامبر (ص) معنای آن را از جبرئیل پرسید، گفت نمی دانم، از خداوند سؤال می کنم. هنگامی که بازگشت، گفت: خداوند تو را امر می کند که کسی به تو ظلم کند، عفو کنی و کسی که تو را محروم کرد، عطا کنی و کسی که از تو گسست، به او نزدیک شوی. (طبرسی، ۱۳۷۲ ش، ج ۱۰: ۱۴۴)

امام علی (ع) می فرماید: «يفرط منهم الزلل وتعرض لهم العلل ويوتى على ايدىهم فى العمد والخطا فاعطهم من عفوك وصفحك مثل الذى تحب و ترضى ان يعطيك الله من عفوه وصفحه». گاهی اوقات از مردم گناه و لغزشی خواسته یا

ناخواسته سر می‌زند، پس گذشت و عفو خود را شامل حال آن‌ها نما، هم چنان که دوست می‌داری که خداوند گذشت و عفو خود را شامل حال تو نماید (نهج البلاغه، نامه ۵۳). کولسیان: ۱۳/۸-۸ به برگزیدگان خدا این چنین توصیه می‌نماید؛ شما باید خشم غیظ و بدخواهی را از دل هایتان و اهانت و حرف‌های زشت را از لب‌های خود به کلی دور سازید. متحمل یکدیگر شوید اگر از دیگران شکوه و شکایتی دارید، یکدیگر را عفو کنید و چنان که خداوند شما را بخشیده است، شما نیز یکدیگر را ببخشید و به همه این‌ها محبت را اضافه کنید زیرا محبت همه چیز را به هم می‌پیوندد و تکمیل می‌کند. (کتاب مقدس: ۱۲۱۷). و نیز آمده است: آن کس که از تلافی کردن بدی‌ها چشم می‌پوشد یعنی وقتی از او طلب عفو می‌کنند او نیز گذشته‌ها را فراموش می‌کند و بدی‌ها را می‌بخشاید، همه گناهانش آمرزیده می‌شود (کهن، ۱۳۸۲ ش: ۲۵۰).

۲-۵. عدالت‌گرایی: یکی دیگر از اوصاف مهم خدمت‌رسانان عدالت‌خواهی و عدالت‌گرایی است. خداوند متعال در سوره نساء می‌فرماید: «خداوند به شما فرمان می‌دهد که امانت‌ها را به صاحبانش بدهید و هنگامی که میان مردم داوری می‌کنید، به عدالت داوری کنید. (نساء/۵۸) بسیاری از مفسران این آیه را نشان‌گر وجوب اجرای عدالت دانسته‌اند (طوسی، ۱۳۸۲ ش، ج ۳: ۲۳۴). استوار سازی عدالت و گسترانیدن آن از مهم‌ترین اهداف بعثت پیامبران و حضور امامان در جامعه (ع) بوده است که مصداق بارز آن را می‌توان از امام علی (ع) نام برد که در دوران حکومت و خلافت خود به این امر جامعه عمل پوشاند. در روایتی از ایشان آمده است: «با عدالت کار مردم اصلاح می‌شود». (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶ ش، ج ۳: ۲۰۶). پیامبر اکرم (ص) یکی از نشانه‌های عدالت را چنین می‌شناساند که انسان هر چه را برای خود نمی‌پسندد برای دیگران هم بد شمارد و هر چیزی را برای خود می‌پسندد برای دیگران هم دوست بدارد. در این صورت در دادگری عادل و در عدل، اهل قسط خواهد بود (ابن شعبه حرانی، ۱۳۶۳ ش: ۱۴). لایوان: ۱۵/۱۹ اشاره به این صفت دارد آن‌جا که می‌گوید: به ممنوع خود ضرر نرسانید در قضاوت، عادل باشید و بین فرد تنگدست و ثروتمند تبعیض قایل نشوید، بلکه با همه از روی انصاف و عدالت رفتار نمایید. (کتاب مقدس: ۱۱۷) هم چنین در سفر تثنیه

۱۷/۱: چنین آمده است: «در آن موقع به رهبران امر کردیم که در عین حال در امور قضایی هم به شما کمک کنید و دعوای و امور حقوقی مردم را چه از قوم خودشان و چه از بیگانه از روی عدالت و بدون تبعیض داوری کنید زیرا داوری از طرف خداوند است. (کتاب مقدس: ۱۷۰)

۲-۶. **تعهد و تخصص:** از دیگر اوصاف مهم خدمت رسانان در حیطة خدمت رسانی، تعهد و تخصص است. خداوند در قرآن مجید این دو خصیصه را به عنوان دو شرط ضروری و لازم مورد توجه قرار داده است که مصداق بارز آن آدر داستان حضرت یوسف، در بحث واگذاری مسؤولیت خدمت رسانی در حوزه‌ی امور مالی و دارایی جامعه و اداره‌ی زندگی معیشتی افراد، که از جمله مهم‌ترین مسؤولیت‌ها است، می باشد: *وَ قَالَ الْمَلِكُ اَنْتُنِي بِهٖ اَسْتَخْلِصُهٗ لِنَفْسِي فَلَمَّا كَلَّمَهٗ قَالَ اِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ اَمِينٌ* * قَالَ اَجْعَلْنِي عَلٰى خَزَائِنِ الْاَرْضِ اِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ: پادشاه گفت: «او [یوسف] را نزد من آورید، تا وی را مخصوص خود گردانم!» هنگامی که (یوسف نزد وی آمد و) با او صحبت کرد، (پادشاه به عقل و درایت او پی برد و) گفت: «تو امروز نزد ما جایگاهی والا داری، و مورد اعتماد هستی. (یوسف) گفت: «مرا سرپرست خزائن سرزمین (مصر) قرار ده، که نگهدارنده و آگاهم. (یوسف/ ۵۴-۵۵)

امام صادق (ع) می فرماید: هر کس مدیریت بر امری از امور مسلمین را پذیرفته و آن امر را ضایع کند، خداوند عزوجل امور را ضایع و رسوا می سازد (مجلسی، ۱۴۰۴، ج ۷۵: ۳۴۵). در تلمود در مورد قبول مسؤولیت کارهای دولتی یا اجتماعی این چنین آمده: «در جایی که شخص کار آمدی وجود دارد، تو خود را مصدر امور مکن. خداوند می فرماید: تمام اشخاصی که در راه خدمت به جامعه زحمت می کشند باید محض رضای خدا کار کنند و اگر شما به خاطر اشتغال به امور جماعت و خدمت به هموعان از تحصیل تورات و انجام بعضی بازماندید من به حساب شما پاداش شایسته ای می گذارم، چنانکه گویی تورات را تحصیل کرده و فرامین آن را انجام داده اید. (کهن، ۱۳۸۲، ش: ۲۱۰).

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

بر اساس آموزه‌های قرآن و روایات اسلامی و آموزه‌های عهدین، خدمت‌رسانی فعلی اخلاقی و ارزشی است که تقرب الهی را در پی داشته، موجبات سعادت و تعالی انسان‌ها و هم‌چنین خشنودی خداوند خواهد شد. برای انجام این مسئولیت خطیر، ابتدا باید خود را متصف به اوصافی اعتقادی و اخلاقی هم‌چون ایمان، توکل، وفای به عهد و..... نمود تا بتوان به بالاترین مقام معنوی یعنی قرب الهی دست یافت. نتیجه و آثار عملی خدمت‌رسانانی عبارتند از رشد اجتماعی و اخلاقی جامعه، ارتقاء نشاط معنوی، رشد عزت اسلامی، ریشه‌کنی مفسدات اجتماعی و اقتصادی، رشد روحیه وحدت و همبستگی خواهد بود. موثرترین راه برای نیل به این هدف، فرهنگ‌سازی و ترویج مقوله خدمت‌رسانی در سطح جامعه و برنامه‌ریزی در راستای رشد ایمان استوار به خداوند و احساس حضور او در همه زمان‌ها و مکان‌ها و رشد فضایل اخلاقی مرتبط با مقوله خدمت‌رسانی است که در این مقاله مورد بررسی قرار گرفته است.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم
۲. نهج‌البلاغه (۱۳۷۹)، ترجمه محمد دشتی، نشر مشرقین، قم
۳. کتاب مقدس (۱۳۸۲)، ترجمه علی‌قلی جدیدالاسلام، انتشارات انصاریان، تهران
۴. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی (۱۳۶۳)، تحف العقول عن آل الرسول (ص)، ترجمه: علی اکبر غفاری، موسسه انتشارات اسلامی، قم.
۵. احمدی خواه، علی (۱۳۹۱)، خلق عظیم پیامبر اعظم (ص)، انتشارات مسجد جمکران، قم.
۶. تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد (۱۳۶۶)، غرر الحکم و درر الکلم، تحقیق: مصطفی درایتی، نشر دفتر تبلیغات اسلامی، قم.
۷. حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹ق)، وسائل الشیعه، دارالکتب الاسلامیه، قم.
۸. زاهدی اصل، محمد (۱۳۷۱)، مقدمه‌ای بر خدمات اجتماعی در اسلام، نشر دانشگاه علامه طباطبایی، تهران.
۹. طباطبایی، سید محمد حسین (۱۴۱۷ق)، المیزان فی تفسیر القرآن، ترجمه: سید محمد باقر موسوی همدانی، انتشارات حوزه علمیه قم، قم.

۱۰. طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۲)، **مجمع البیان فی التفسیر القرآن**، ترجمه: محمد بلاغی، انتشارات ناصر خسرو تهران.
۱۱. طوسی، محمد بن حسن (۱۳۸۲)، **التبیان فی التفسیر القرآن**، تحقیق: حمد حبیب قصیر عاملی، نشر دار الحیاء التراث العربی، بیروت
۱۲. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۵)، **الکافی**، ترجمه: محمد باقر کمره‌ای، نشر دار الکتب السلامیه، تهران.
۱۳. کهن، ابراهام (۱۳۸۲)، **گنجینه‌ای از تلمود** (ترجمه: گرگانی، امیر فریدون)، چاپ اساطیر، تهران.
۱۴. مجلسی، محمد باقر (۱۴۰۴ق)، **بحار الانوار**، موسسه الوفاء، بیروت.
۱۵. نراقی، احمد (۱۳۸۶)، **معراج السعاده**، قم: نشر قائم آل محمد،
۱۶. نراقی، مهدی (۱۳۹۰)، **جامع السعادات**، ترجمه: کریم فیضی، نشر قائم آل محمد، قم.
۱۷. نوری، حسین (۱۴۱۰ق)، **مستدرک الوسائل**، موسسه آل‌البتیت، قم.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی